

BANKOWE ROZLICZENIA PIENIĘŻNE

§ 1. Pojęcie i rodzaje bankowych rozliczeń pieniężnych

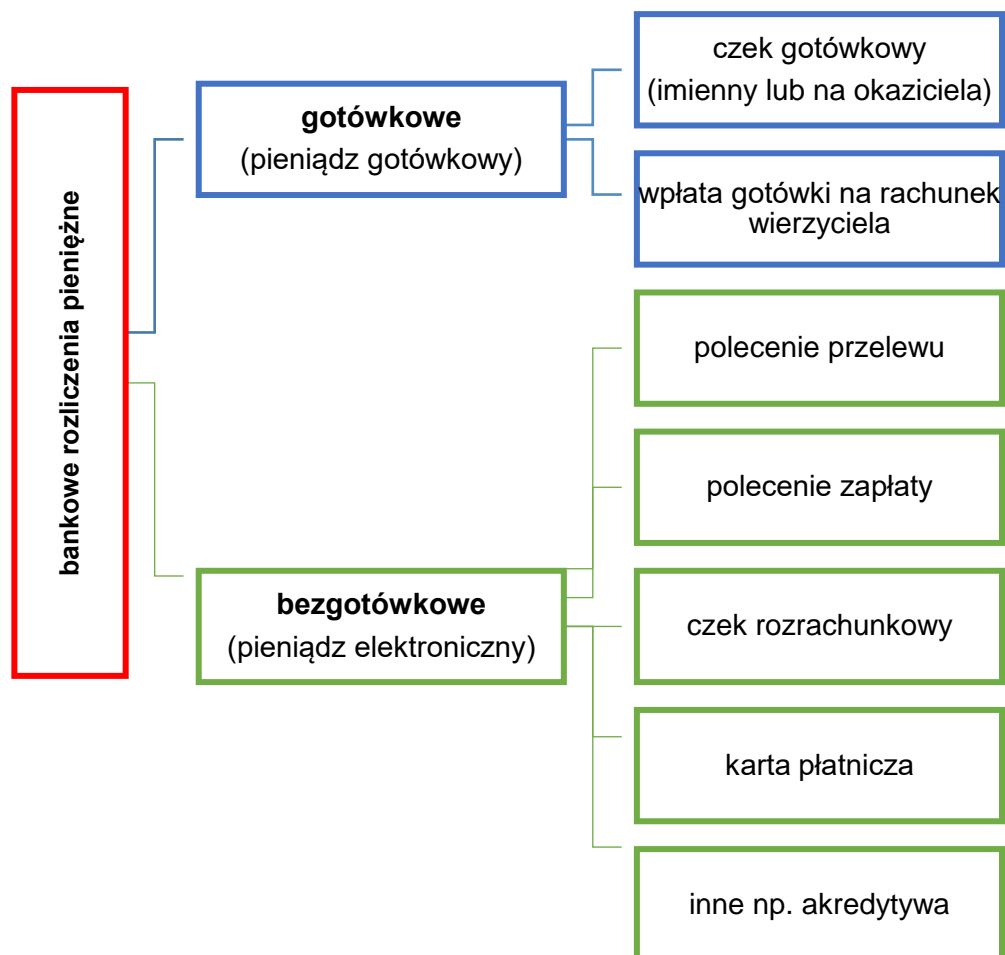
Rozliczenia pieniężne jest to system dokonywanych zapłat w gospodarce. Stanowią rodzaj operacji bankowych pośredniczących, to jest dokonywanych na zlecenie i ryzyko klientów. **Rozliczenia pieniężne mogą być przeprowadzane za pośrednictwem banków, jeżeli przynajmniej jedna ze stron rozliczenia (dłużnik lub wierzyciel) posiada rachunek bankowy.** Warunek posiadania rachunku bankowego przez jedną stronę jest wystarczający w przypadku rozliczeń gotówkowych. Posiadanie rachunku bankowego zarówno przez dłużnika, jak wierzyciela jest natomiast konieczne do przeprowadzania rozliczeń bezgotówkowych.

Celem obiegu pieniężnego, a także rozliczeń pieniężnych, jest wygasanie zobowiązań.

Przeprowadzanie rozliczeń pieniężnych na zlecenie klienta jest obowiązkiem banku jeżeli umowa rachunku tak stanowi. Umowa rachunku bankowego powinna określać tryb i warunki przeprowadzania rozliczeń pieniężnych. **Bank może odmówić wykonania zlecenia klienta, tylko gdy wynika to z umowy rachunku lub przepisów szczególnych.** Posiadacz rachunku bankowego dysponuje bowiem swobodnie środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku. Skutkiem przeprowadzenia rozliczeń pieniężnych jest zmiana w stanie środków pieniężnych na rachunku bankowym posiadacza.

Rozliczenia pieniężne przeprowadza się gotówkowo lub bezgotówkowo za pomocą papierowych np. czek lub informatycznych nośników danych np. karta płatnicza. Zgodnie z art. 63 ust. 2 pr. bank., **rozliczenia gotówkowe** przeprowadza się wyłącznie czekiem gotówkowym lub przez wpłatę gotówki na rachunek wierzyciela. Natomiast **rozliczenia bezgotówkowe**, zgodnie z art. 63 ust. 3 pr. bank., przeprowadza się w szczególności: poleceniem przelewu, poleceniem zapłaty, czekiem rozrachunkowym oraz kartą płatniczą. Formę rozliczenia bezgotówkowego może stanowić także akredytywa.

Schemat 1. Rodzaje bankowych rozliczeń pieniężnych

Źródło: opracowanie własne

Istnieje co do zasady swoboda wyboru formy rozliczeń pieniężnych. Przepisy niektórych ustaw zawierają wyjątki od powyższej zasady, określając obowiązek dokonywania rozliczeń pieniężnych w formie bezgotówkowej. Rozliczenia bezgotówkowe stanowią jeden z ważniejszych instrumentów ograniczania tzw. szarej strefy, co ma znaczenie dla całej gospodarki. Obrót bezgotówkowy jest bowiem ewidencjonowany.

Ratio legis obowiązku dokonywania rozliczeń pieniężnych w formie bezgotówkowej stanowi:

- a) pewność obrotu gospodarczego i finansowego;

b) przeciwdziałanie tzw. praniu brudnych pieniędzy.

Obowiązek dokonywania rozliczeń pieniężnych w formie bezgotówkowej:

1) ustawa z dnia 2 lipca 2004 r o swobodzie działalności gospodarczej – dokonywanie lub przyjmowanie płatności związanych z wykonywaną działalnością gospodarczą następuje za pośrednictwem rachunku płatniczego przedsiębiorcy, w każdym przypadku gdy:

a) stroną transakcji, z której wynika płatność, jest inny przedsiębiorca oraz

b) jednorazowa wartość transakcji, bez względu na liczbę wynikających z niej płatności, przekracza równowartość 15 000 zł;

2) ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. Prawo dewizowe – rezydenci i nierezydenci są obowiązani dokonywać przekazów pieniężnych za granicę oraz rozliczeń w kraju związanych z obrotem dewizowym za pośrednictwem:

a) uprawnionych banków;

b) instytucji płatniczych oraz instytucji pieniądza elektronicznego uprawnionych do świadczenia usług płatniczych, a w przypadku dokonywania rozliczeń w kraju również biur usług płatniczych;

- jeżeli kwota przekazu lub rozliczenia przekracza równowartość 15 000 euro;

3) ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych – płatnik składek jest obowiązany opłacać należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne w formie bezgotówkowej, bez względu na kwotę;

4) ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa – zapłata podatków przez podatników prowadzących działalność gospodarczą i obowiązanych do prowadzenia księgi rachunkowej lub podatkowej księgi przychodów i rozchodów następuje w formie bezgotówkowej, to jest w formie polecenia przelewu. Ordynacja przewiduje odstępstwo na rzecz mikroprzedsiębiorców w rozumieniu ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, mianowicie dopuszczalna jest zapłata podatków przez mikroprzedsiębiorców również w gotówce;

5) ustawa z dnia 19 marca 2004 r. Prawo celne – należności, których łączna kwota przekracza równowartość 1 000 euro, uiszcza się w formie bezgotówkowej.

§ 2. Gotówkowe rozliczenia bankowe

Gotówkowe rozliczenia bankowe, które **stanowią katalog zamknięty**, przeprowadza się przez **wpłatę gotówki na rachunek wierzyciela** lub **czekiem gotówkowym**.

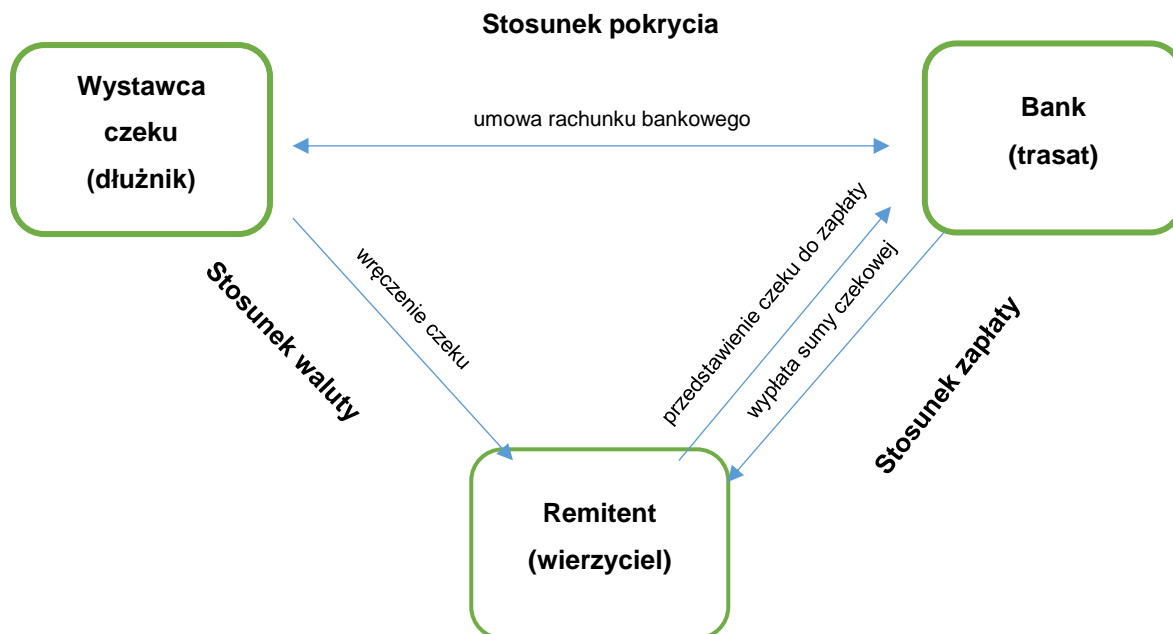
Dokonywanie **wpłat gotówki na rachunek wierzyciela** (beneficjent wpłaty) wiąże się z realizacją przez bank obowiązku przyjmowania wpłat gotówkowych na rachunki bankowe oraz przeliczania i sortowania banknotów i monet pochodzących z tych wpłat. Wpłaty gotówkowe mogą być dokonywane przez każdego, przy czym niezbędne jest wskazanie rachunku adresata wpłaty.

Czek gotówkowy stanowi dyspozycję wystawcy czeku (dłużnika) udzieloną trasatowi (bank) obciążenia rachunku wystawcy kwotą, na którą czek został wystawiony, oraz wypłaty tej kwoty okazicielowi czeku lub osobie wskazanej na czeku.

Czek gotówkowy może być przedstawiony do zapłaty bezpośrednio u trasata albo w innym banku. Zapłata czeku gotówkowego przedstawionego do zapłaty w innym banku następuje po uzyskaniu przez ten bank od trasata środków wystarczających do zapłaty czeku (czek przedstawiany do inkasa). Jednakże bank nie będący trasatem, w którym przedstawiono czek do zapłaty, będący stroną porozumienia z bankiem-trasatem, w którym, na zasadach wzajemności, określono inny tryb przedstawienia czeków gotówkowych do zapłaty z rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych, może dokonać zapłaty sumy czekowej nie oczekując na uzyskanie od trasata środków do zapłaty czeku. Szczegółowe warunki przedstawienia czeku gotówkowego do zapłaty w innym banku określa umowa między tym bankiem i posiadaczem czeku.

Zgodnie z ustawą z dnia 28 kwietnia 1936 r Prawo czekowe czek, wystawiony i płatny w tym samym kraju, **powinien być przedstawiony do zapłaty w ciągu dziesięciu dni**. Czek, wystawiony natomiast w innym kraju niż ten, w którym jest płatny, powinien być przedstawiony w ciągu bądź to dwudziestu, bądź to siedemdziesięciu dni, zależnie od tego, czy miejsce wystawienia i miejsce płatności znajdują się w tej samej, czy w różnych częściach świata. Dniem początkowym oznaczonych wyżej terminów jest dzień, wskazany w czeku, jako data wystawienia.

Schemat 2. Czek gotówkowy

§ 3. Bezgotówkowe rozliczenia bankowe

Bankowe rozliczenia pieniężne **dokonywane są za pomocą pieniądza elektronicznego**. Zgodnie z ustawą z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych pieniądz elektroniczny jest to wartość pieniężna przechowywana elektronicznie, w tym magnetycznie, wydawaną, z obowiązkiem jej wykupu, w celu dokonywania transakcji płatniczych, akceptowaną przez podmioty inne niż wyłącznie wydawca pieniądza elektronicznego.

Bezgotówkowe rozliczenia pieniężne podzielić można także w inny sposób, niż określony w Prawie bankowym, **ze względu na podmiot inicjujący rozliczenie**, mianowicie na rozliczenia:

- typu **inkasowego**, które są inicjowane przez wierzyciela, to jest **inkaso właściwe** bezpośrednie i pośrednie, a także **polecenie zapłaty**;
- typu **przelewowego**, które są inicjowane przez dłużnika, to jest **polecenie przelewu, czek rozrachunkowy** zwykły, potwierdzony, a także gwarantowany;

Powyższy podział uzupełnia trzecia grupa, mianowicie rozliczenia typu **szczególnego**, to jest **akredytywa** pieniężna i dokumentowa, **rozliczenia planowe, rozliczenia saldami, kompensaty wielostronne** oraz **karta płatnicza**.

1) Rozliczenia typu inkasowego:

- a) **Inkaso** oznacza wniosek wierzyciela skierowany do banku o uzyskanie zgody dłużnika, to jest tzw. akceptu, na dokonanie rozliczenia. Wniosek wierzyciela skierowany bezpośrednio do banku dłużnika stanowi **inkaso bezpośrednie**, wniosek wierzyciela skierowany do banku dłużnika za pomocą banku wierzyciela stanowi natomiast **inkaso pośrednie**;
- b) **polecenia zapłaty** oznacza udzieloną bankowi lub spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej dyspozycję wierzyciela obciążenia określoną kwotą odpowiednio rachunku bankowego dłużnika lub rachunku dłużnika w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej i uznania tą kwotą rachunku wierzyciela. Dyspozycja wierzyciela oznacza równocześnie jego zgodę na cofnięcie przez bank lub spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową dłużnika obciążenia rachunku dłużnika i cofnięcie uznania rachunku wierzyciela w przypadku dokonanego przez dłużnika odwołania polecenia zapłaty.

Polecenie zapłaty stosowane najczęściej jest w celu regulowania stałych świadczeń na rzecz wierzyciela o charakterze ciągłym lub okresowym, **gdy nie jest znana każdorazowo kwota rozliczenia**.

Dłużnik może odwołać **pojedyncze polecenie zapłaty**, w prowadzących jego rachunek banku, w terminie:

- **30 dni kalendarzowych** od dnia dokonania obciążenia rachunku bankowego lub rachunku w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej w przypadku gdy dłużnikiem jest osoba fizyczna niewykonywająca działalności gospodarczej;
- **5 dni roboczych** od dnia dokonania obciążenia rachunku bankowego lub rachunku w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej w przypadku pozostałych dłużników.

Odwołanie polecenia zapłaty przez dłużnika zobowiązuje bank dłużnika lub spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową do natychmiastowego uznania rachunku bankowego dłużnika kwotą odwołanego polecenia zapłaty. Uznanie rachunku dłużnika następuje z datą złożenia odwołania polecenia zapłaty, z obowiązkiem naliczenia odsetek należnych dłużnikowi z tytułu oprocentowania rachunku bankowego lub rachunku w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej. Odsetki naliczane są od dnia obciążenia rachunku dłużnika kwotą odwołanego polecenia zapłaty do dnia ponownego uznania.

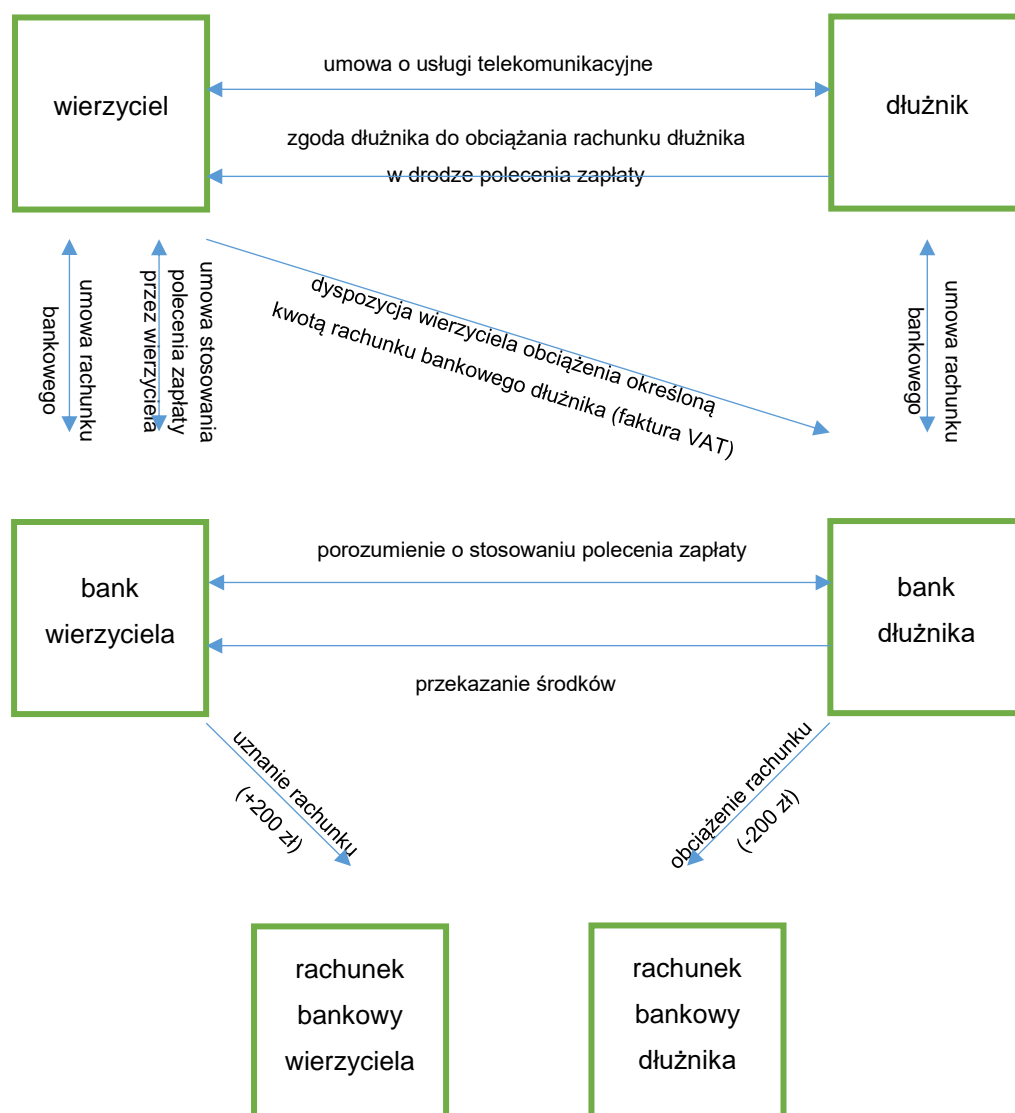
Bank wierzyciela obowiązany jest natomiast do natychmiastowego uznania kwotą odwołanego polecenia zapłaty rachunku banku lub spółdzielczej kasy

oszczędnościowo-kredytowej dłużnika wraz z odsetkami również w przypadku braku środków na rachunku wierzyciela lub wystąpienia innej przyczyny uniemożliwiającej obciążenie rachunku bankowego wierzyciela. Bank wierzyciela ponosi odpowiedzialność za działania wierzyciela.

Warunki przeprowadzania rozliczeń w formie poleceniem zapłaty:

- posiadanie przez wierzyciela i dłużnika rachunków w bankach lub spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, które zawarły porozumienie w sprawie stosowania polecenia zapłaty, określające w szczególności: zakres odpowiedzialności banków i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych wykonujących polecenie zapłaty, przyczyny odmowy wykonania polecenia zapłaty przez bank lub spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową dłużnika, procedury dochodzenia wzajemnych roszczeń banków i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, wynikających ze skutków odwołania polecenia zapłaty przez dłużnika, wzory jednolitych formularzy oraz zasady wykonywania przez banki i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe poleceń zapłaty za pomocą informatycznych nośników danych;
- udzielenie przez dłużnika wierzycielowi zgody do obciążania rachunku dłużnika w drodze polecenia zapłaty w umownych terminach zapłaty z tytułu określonych zobowiązań. Zgoda nie może być bezwarunkowa;
- zawarcie pomiędzy wierzycielem a prowadzącymi jego rachunek bankiem lub spółdzielczą kasą oszczędnościowo-kredytową umowy w sprawie stosowania polecenia zapłaty przez wierzyciela, zawierającej w szczególności: zgodę banku lub spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej na stosowanie polecenia zapłaty przez wierzyciela, zasady składania i realizowania poleceń zapłaty, zgodę wierzyciela na obciążenie jego rachunku kwotami odwoływanych poleceń zapłaty wraz z odsetkami zwróconymi dłużnikowi w związku z odwołaniem polecenia zapłaty oraz zakres odpowiedzialności wierzyciela i banku lub spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej;
- maksymalna kwota pojedynczego polecenia zapłaty, w przypadku gdy dłużnikiem jest osoba fizyczna niewykonywająca działalności gospodarczej, nie przekracza równowartości 1000 euro, a w przypadku pozostałych dłużników 50 000 euro.

Schemat 3. Polecenie zapłaty

Źródło: opracowanie własne

2) Rozliczenia typu przelewowego:

- polecenie przelewu**, oznacza udzieloną bankowi **dyspozycję dłużnika** obciążenia jego rachunku określoną kwotą i uznania tą kwotą rachunku wierzyciela. Bank wykonuje dyspozycję dłużnika w sposób przewidziany w umowie rachunku bankowego.
- czek rozrachunkowy**, oznacza dyspozycję wystawcy czeku udzieloną trasatowi (bank) do obciążenia jego rachunku kwotą, na którą czek został wystawiony, oraz uznania tą kwotą rachunku posiadacza czeku. Czek

rozrachunkowy może być przedstawiony do rozrachunku ze skutkami zapłaty bezpośrednio u trasata lub w banku, w którym posiadacz czeku ma rachunek. Uznanie rachunku posiadacza czeku sumą czekową następuje po uzyskaniu przez bank posiadacza czeku od trasata środków wystarczających do zapłaty czeku. Banki mogą zawrzeć w porozumieniu, na zasadzie wzajemności, inny tryb przedstawienia czeków rozrachunkowych do zapłaty z rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych, to jest bank nie będący trasatem może dokonać zapłaty sumy czekowej nie oczekując na uzyskanie od trasata środków do zapłaty czeku.

Rodzaje czeków rozrachunkowych:

- **czek rozrachunkowy zwykły** oznacza, że czek zostanie zrealizowany tylko wówczas, gdy kwota wskazana na czeku znajduje się na rachunku wystawcy czeku. W przypadku braku środków, czek rozrachunkowy jest czekiem bez pokrycia.
- **czek rozrachunkowy potwierdzony** oznacza, że na wniosek wystawcy czeku bank może potwierdzić czek rozrachunkowy, rezerwując jednocześnie na rachunku wystawcy odpowiedni fundusz na pokrycie czeku. Bank może potwierdzić również czek niezupełny, tzn. czek na którym nie wskazano sumy czekowej i daty.
- **czek rozrachunkowy gwarantowany** oznacza, że bank gwarantuje, że zrealizuje czek przedstawiony do realizacji w określonym terminie, nawet wówczas, gdy środki na rachunku dłużnika są niższe od sumy czekowej.

ROZLICZENIA TYPU SZCZEGÓLNEGO

- a) **akredytywa**, która pełni przede wszystkim funkcję zabezpieczającą, można także zaliczyć do bankowych rozliczeń pieniężnych (zobacz szerzej rozdział XVI).
- **akredytywa dokumentowa**, która polega na tym, że bank, działając na zlecenie klienta, ale we własnym imieniu (bank otwierający akredytywę), może zobowiązać się pisemnie wobec osoby trzeciej (beneficjenta), że dokona zapłaty beneficjentowi akredytywy ustalonej kwoty pieniężnej, po spełnieniu przez beneficjenta wszystkich warunków określonych w akredytywie; Zobowiązanie banku do wypłaty kwot wskazanych w akredytywie staje się

wymagalne z chwilą przedstawienia przez beneficjenta dokumentów opisanych w umowie akredytywy

- **akredytywa pieniężna**, która polega na tym, że bank, działając na zlecenie klienta, ale we własnym imieniu (bank otwierający), może zobowiązać się pisemnie wobec innego banku, że dokona zwrotu kwot wypłaconych beneficjentowi lub skupi weksle trasowane ciągnięte przez beneficjenta na wskazany bank.
- b) **rozliczenia planowe**, stosowane są pomiędzy podmiotami pozostającymi w stałych stosunkach gospodarczych, w których jedna strona zobowiązuje się do cyklicznych dostaw towarów lub usług na rzecz drugiej strony, a druga strona zobowiązuje się przelewać na konto dostawcy kwoty w stałych wysokościach. Po upływie określonych okresów strony dokonują podliczenia wartości wzajemnych świadczeń i dokonują rozliczenia pieniężnego. Nie jest to forma rozliczenia bezgotówkowego, ale sposób ułożenia między sobą dostawy towarów lub świadczenia usług i dokonania płatności za wykonane świadczenie.
- c) **rozliczenia saldami**, która jest cywilistyczną formą rozliczenia. Występuje, gdy każda ze stron jest jednocześnie dłużnikiem i wierzycielem. Podobnie jak rozliczenia planowe, nie jest to forma rozliczenia bezgotówkowego, ale sposób umownego ułożenia między stronami dostawy towarów lub świadczenia usług i dokonania płatności wykonane świadczenie. W praktyce znajduje w takiej sytuacji zastosowanie polecenie przelewu. Wierzytelności muszą być:
- **bezsporne** co do zasady, czyli co do istnienia wierzytelności oraz co do kwoty wierzytelności;
 - **wzajemne**, to jest dwie osoby są jednocześnie względem siebie dłużnikami i wierzycielami;
 - **wymagalne**, to jest termin płatności upłynął.
- Kompensaty wielostronne** są sposobem umownego ułożenia rozliczenia między stronami tak jak w przypadku rozliczenia saldami, stosowany przy rozliczenia pomiędzy wieloma stronami.
- d) **karta płatnicza** oznacza kartę uprawniającą do wypłaty gotówki lub umożliwiającą złożenie zlecenia płatniczego za pośrednictwem akceptanta lub agenta rozliczeniowego, akceptowaną przez akceptanta w celu otrzymania

przez niego należnych mu środków, w tym kartę płatniczą jako instrument płatniczy, który umożliwia płatnikowi zainicjowanie transakcji kartą debetową lub kredytową. Karta płatnicza umożliwia dokonywanie bezgotówkowych płatności za towary i usługi oraz dokonywanie transakcji w bankomacie, wplatomacie, oraz na odległość, tzn. przez Internet lub telefon. Karty płatnicze mogą być wydawane nie tylko przez banki, np. przez niebankowe instytucje finansowe lub instytucje pośrednictwa finansowego, sieci handlowe czy stacje paliw. Podstawowymi terminami związanymi z prawną regulacją kart płatniczych są takie terminy, jak:

- **agent rozliczeniowy** oznacza dostawcę prowadzącego działalność w zakresie świadczenia usługi płatniczej, np. operator terminala Visa.
- **akceptant** oznacza odbiorcę, np. sklep, stacja benzynowa, inny niż konsument, na rzecz którego agent rozliczeniowy świadczy usługę płatniczą.
- **transakcja kartą debetową** oznacza niebędącą transakcją kartą kredytową transakcję płatniczą realizowaną w oparciu o kartę, w tym z transakcjami kartami przedpłaconymi;
- **transakcja kartą kredytową** oznacza transakcję płatniczą realizowaną w oparciu o kartę, w wyniku której płatnik zostaje w całości lub w części obciążony kwotą transakcji w ustalonym wcześniej konkretnym terminie w miesiącu kalendarzowym, zgodnie z wcześniej ustalonym limitem kredytowym, z odsetkami lub bez.

Podział kart ze względu na sposób rozliczenia:

- **bankomatowa**, jest to karta debetowa o ograniczonych funkcjach. Może być wykorzystywana wyłącznie do transakcji w bankomatach i jest powiązana z rachunkiem klienta w banku;
- **charge**, jest to karta z odroczonym terminem płatności. Karta jest wydawana przez banki, a także inne instytucje finansowe. Powiązana jest z rachunkiem klienta i funkcjonuje na zasadzie „*pay later*”. Za pomocą karty *charge* można dokonać transakcji w bankomatach oraz punktach akceptujących karty. Działanie karty polega na możliwości zaciągnięcia przez posiadacza karty tzw. kredytu kupieckiego u wydawcy karty. W odróżnieniu od kart

kredytowych posiadacz karty *charge* obowiązany do spłaty pełnej kwoty zadłużenia w terminie określonym w umowie;

- **debetowa**, która jest wydawana do rachunku bankowego typu „*pay now*”. Karta obciąża konto posiadacza na kwotę transakcji w chwili wykonywania. Co do zasady kwota transakcji nie może przekroczyć środków znajdujących się na rachunku posiadacza karty. Możliwe jest bowiem otworzenia przez bank salda debetowego lub kredytu na koncie osobistym;
- **kredytowa**, która podobnie jak karta *charge* funkcjonuje na za zasadzie „*pay later*”. Za dokonane transakcje klient reguluje płatność z opóźnieniem. Karta kredytowa związana jest z przyznaniem przez wydawcę karty limitu kredytowego. Użytkownik karty okresowo dostaje rozliczenie transakcji wykonanych kartą. Wydawca karty przyznaje miesięczny limit kredytu , który odnawialny jest w cyklu miesięcznym. Karta może mieć ustaloną minimalną kwotę spłaty kredytu;
- **przedpłacona**, jest kartą funkcjonującą na zasadzie „*pay before*” pełni rolę tzw. elektronicznej portmonetki. Dokonanie transakcji kartą możliwe jest dopiero po uprzednim zasileniu karty kwotą. do wysokości której następnie autoryzowane są transakcje. Karta przedpłacona nie jest związana z rachunkiem osobistym i może być wydana "na okaziciela", jako np. karta podarunkowa.